

MUSTAA VALKOISELLA

Olli Löytty, *Valkoinen pimeys. Afrikka kolonialistisessa kirjallisuudessa. Nykyltutuurin tutkimusyksikkö, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 1997. 144 sivua.*

Löytty kertoo tarinan. Tarinan päähenkilö on Valkoinen Mies ja juonena on Valkoisen miehen alati uudesti naamoituva pyrkimys maailman herraksi. Herraksi pyritään kuin pelissä, kuin Afrikan tähdessä. Afrikka puolestaan on kuin stereotyyppinen areena, valkoisen miehen teksti tai representaatio, jonka läpi näkyy tietekin valkoinen mies itse, ei jokin toinen, esimerkiksi "Afrikka". Pelin tarkoituksena on kerätä mahdollisimman paljon "rikkauksia", ja pelaikaa on niin kauan kuin "moderni" kestää. Pelin tapahtumat kirjautuvat pöytäkirjoihin, joita kutsutaan kaunokirjallisuudeksi. Pelin päätyttyä (vai väliajalla?) postmoderni tuomari tai narri analysoi pelin henkeä.

Pelissä on kolme jaksoa, kolme pääasiallista Valkoisen Miehen rooliasua: universalistisen edistysukon jakso, jolloin keskuhyökkääjänä toimii Robinson Crusoe, siirtomaaimperialismin ja kulttuurievolutionismin kausi, jonka maalikulunkaat ovat Tarzan ja kompasteleva taitelijasielu Kurtz, ja lopulta imperiumin hajoamisen ja kulttuurirelatiivismin jakso, jolloin kentällä päämäärättömästi hoipertelee Graham Greenen valmentama Query. Näihin kolmeen jaksoon tiivistyvät kolonialistisen kirjallisuuden tavat peittää Afrikka ja paljastaa oma itseymmärryksensä.

Robinson Crusoe on oikea sankari, joka omilleen jätettynäkin pelkän valkoisen järjensä avulla nousee olosuhteidensa yläpuolelle ja täysin suvereenisti asettuu myös ei-valkoisten yläpuolelle ja nimeää nämä, "vaikkapa... öh... Perjantaksi." Crusoelle rotuerottelut ovat itsestäänselviä ja luontevia. Kun Valkoisella Miehellä kerran on paremmat pyssyt, niin ei muuta kuin menoksi. Seuraavalla jaksolla Joseph Conradin suojatti Kurtz (*Pimeyden sydän*) tuo hieman ongelmia tähän kuvioon. Huolimatta siitä, että "koko Eurooppa on ollut mukana Kurtzin siittämisessä" Kurtz kuitenkin "lankeaa" Afrikassa ikään kuin "afrikkalaiseksi", irrationaaliseksi ja kammottavaksi villiksi. Kurtzin hahmossa tieteenkin juuri "lankeaminen" ja "villiys" paljastavat toisaalta sen pelon, jota Afrikka Euroopan kääntöpuolena edustaa ja toisaalta

myös sen halun, jonka tuntematon nostattaa. Tarzan puolestaan on Löytyn analyysissä tällaisen liian paljastavan Afrikka/Eurooppa-kuvan vastalääke. Tarzan kasvaa villien keskuudessa, mutta on kuitenkin aristokraatti päästä varpaisiin, ylimys, jonka ylivoimaisia rotuominaisuuksia apinoiden kuninkuus vain korostaa. Löytty tiivistää: "Jäs Kurtz oli langennut Robinson Crusoe, on Tarzan kuin epäonnistumisen mahdollisuudesta riisuttu Teräskurtz." Hieno lause, joka avaa näköaloja, varsinkin jos muistelee Marlon Brandon Kurtz-tulkintaa ja yhdistää siihen Teräsmiehen valtuudet ja voimat... Tarzanin edustama ylemyys palaa pikku hiljaa loppuun (ei ehkä vähiten juuri Vietnamin), moderni rosvoimperiumi hajoaa, ja Afrikkaan matkustaa Graham Greenen Query (romaanissa *Loppuunpalanut*), joka ei oikein tiedä, mitä hän sieltä hakee. Peli alkaa olla muuttumassa, vaihtumassa, Afrikka on "tyhjä", siellä ei ole enää mitään Valkoiselle Miehellä.

Kaikesta tästä meuhkaamisesta näyttää väistämättä jäävän sellainen maku, että Valkoisen Miehen touhut "Afrikassa" ovat olleet paitsi melkoisen ylimielistä kohkaamista, myös sangen vahingollisia sekä Valkoiselle Miehellä, että hänen Toiselleen. Peli ei olekaan harmitonta. Kolonialistisen kirjallisuuden kuvaama peli antaa mahdollisuuden aineelle väkivallalle ja riistolle, aivan viimeiseen asti. Itse asiassa Löytyn loppupäätelmä on kirjan nimen mukainen: Afrikan pimeys ja villeyks ei ole "mustaa", s.o. kotikutoista, vaan valkoista vientitavaraa. Tässä villakoirassa on hurja ydin. Ei ehkä ole edes niin, että valkoisen vientitavara muuttuu pimeydeksi vasta Afrikassa, vaan niin, että koko ajatus viennistä ja valkoisuudesta on pimeä jo lähtiessään. Se, että Löytyn tutkimus koskee kirjallisuutta, eikä esimerkiksi kehitysyhteistyötä tai muuta vastaavaa, tekee itse asiassa tästä johtopäätöksestä vielä synkemmän — vai pitääkö sanoa kirkkaamman. On pelättävissä, että samanlainen valkoisen pimeyden strategia löytyisi myös teoreettisemmista, esimerkiksi filosofisista teksteistä, tai vaikka kirjallisuudesta, joka käsittelee muita Euroopan reunoja — esimerkiksi äärimmäistä pohjois-Eurooppaa ja muita Siperioita.

Postmoderni paitsio

Niin loistava paljastavuudessaan ja metodinsa hienostuneisuudessa kuin Löytyn kuvaus valkoisesta pimeydestä onkin, yksi seikka hiertää kengässä. Löytty toteaa alkuunsa mooneen kertaan, että hänen kiinnostuksensa kohteena ei ole "'maailma' vaan kuinka se on esitetty, 'ei todellinen Afrikka' vaan Afrikan representaatiot." (27). Sinänsähän representaatiot toki ovat "todellisia", koska ne muokkaavat maailmaamme ja "Afrikan representaatiot suhdettamme Afrikkaan" (56). Keskeisistä Afrikkaan liittyvistä imperialistisista kä-

sitteistä esimerkiksi "rotu" on representaatio (40). Toisaalla taas viitataan Afrikan "todellisuuteen", esimerkiksi siihen miten brittiläiset Marlow-konekiväärit toisessa kädessä ja Paamattu toisessa kädessä murhaavat afrikkalaisia. Se, mikä tässä kuviossa huolestuttaa on "todellisuuden" ja "representaation" ero: kuka sen tekee ja millä keinoin? Jäs moderni valkoisen pimeyden lähetyssaarnaaja tekee eron niin, että hän rakentaa ideaalisen, omiin tarkoituksiinsa sopivan Afrikan "todellisen Afrikan" päälle, niin miten sen tekee postmoderni tuomari-narri? Ja miten hän erottaa oman strategiansa modernista strategiasta? Niinkö, ettei representaation takana olekaan mitään todellisuutta, vaan että kaikki on representaatiota tai tekstiä? Löytty viittaa tähän ongelmaan aivan kirjansa viimeisillä sivuilla, mutta ei anna vastausta kysymykseen, ei muuta vastausta kuin sen, että hän ei vastaus-tunne. Ihan näin kevyesti ongelmaa ei kuitenkaan voi sivuuttaa, ei varsinkaan, jos tarkoituksena on se, että "purkaess[amme] kolonialistisia tekstejä samalla oio[mme] niiden Afrikka-kuvaamme tekemiä vääristymiä." (116). Koska on olemassa "vääristymiä" on väistämättä olemassa myös tekstejä, jotka ovat "todellisempia" kuin toiset tekstit. Siis: kuka valitsee, mikä on representaatiota, mikä todellista? Jäs "rotu" on metafora, jonka takana ei ole todellisuutta, niin miksei "Marlow-konekivääri" tai "imperialismi" ole? Kaikki kolme ovat tappavia, siitähän ei ole epäselvyyttä. Ei kai kirjoittaja voi opportunistisesti valita, milloin kaikki on tekstiä ja milloin tekstin takana on lihaa ja verta oleva todellisuus? Jäs perusteena on tiede, niin mikä, kenen ja minkä vuosisadan tiede? Vähintäänkin pitäisi mainita valinnan perusteena käytettävät kriteerit, joiksi hyvät aikomukset "vääristymien" oikaisemisessa eivät riitä. Yhden vääristymä on toisen oikaisu. Jäs "positiiviseksi rasismiksi" kutsutaan tapaa hyvän tahdon varjolla tehdä tosiksi rotuja, voidaan tällaista representaation ja todellisuuden suhteen löysyyttä kai kutsua "positiiviseksi pseudotieteellisyydeksi", joka ikään kuin hyvän asian varjolla kiemurtelee irti kaikesta mahdollisesta kritiikistä. Vaikka kyse onkin vain Löytyn nautinnollisen hyvin kirjoitetun tutkimuksen sivujuonteesta, on tämä löysyys juuri ratkaisevalla hetkellä erittäin harmillista, sillä se antaa turhaan aseita ja pelaikaa modernin "pimeyden" voimille.

Tere Vadén